

A szegedi tanárképző főiskola hallgatói által felvett pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusok a Ferenc József Tudományegyetemen (1928–1937)

FIZEL NATASA

Tanulmányomban a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola hallgatóira vonatkozó kutatásom egy korábban nem vizsgált szegmensét mutatom be: a hallgatók által az egyetemen felvett pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusokat és azok oktatóit. Továbbá kutatásom részét képezi ezen adatokon kívül az is, hogy milyen eredménnyel sikerült a főiskolásoknak az adott kurzusokat abszolválni.

Mivel korábbi tanulmányaimban már részletesen bemutattam a Tanárképző Főiskola és a Ferencz József Tudományegyetem együttműködését a tanárképzés területén (2013, 2014), így jelen munkámban egy rövid elméleti és történeti áttekintés és a kutatás metodikájának bemutatása után a hangsúlyt az új kutatási eredményekre fektetem.

A vizsgálat eredményeinek elemzése során képet kaphatunk – a korábban felvetett kérdéseken túl – arról is, hogy mikortól hallgathattak pedagógia, pszichológia, filozófiai, tehát nem szaktárgyi témájú kurzusokat a főiskolai hallgatók az egyetemen, és milyen számban éltek ezzel a lehetőséggel? Befolyásolta-e a választásukat az oktató személye, jellemzően milyen szakos hallgatók vették fel ezeket a kurzusokat? A kérdések megválaszolása során képet kaphatunk a főiskolai hallgatók érdeklődésének irányán túl a korabeli népszerű egyetemi oktatók személyéről is, valamint következtethetünk a kurzusválasztások háttérében meghúzódó motívumokra is. Jelen dolgozat a Tanárképző Főiskola első tíz tanévét (1928 és 1937) vizsgálja.

Elméleti háttér

A két világháború közötti időszak felsőoktatásban részt vevő hallgatóinak vizsgálatához az egyik legfontosabb forrást az egyetemi és a főiskolai anyakönyvek jelentik. Nemcsak az adatok kinyerése és elemzése révén juthatunk új ismeretekhez, hanem ezek az adatok összekapcsolhatók más adatbázisokkal, elitjegyzékekkel is, így új összefüggésekre derülhet fény, és akár egy intézmény végzett hallgatóinak pályakövetése is lehetővé válik. Anyakönyvek feldolgozásának révén jutott új adatokhoz – többek között – *Biró Zsuzsanna Hanna*, aki a budapesti bölcsészdiplomával rendelkezőket vizsgálta elsősorban

a társadalmi nemek közötti különbségek vonatkozásában (Biró, 2008; Biró és Nagy, 2010). Részben megegyező forrásapparátusra – kiegészítve azt a kolozsvári egyetem bölcsészdiplomásaival – támaszkodott Nagy Péter Tibor (2000, 2009, 2010), aki az egyetemi hallgatók anyakönyveiből kinyert adatok révén a társadalmi mobilitást, az egyház és az állam viszonyát, illetve az elitképzés korszékulikus metóduait vizsgálta a 19–20. században. Fontos továbbá Fekete Szabolcs (2012) munkája, amiben a szerző a pécsi bölcsészhallgatók rekrutációját vizsgálta 1921 és 1940 között.

A szakirodalmi előzmények alátámasztják, hogy jelen kutatás a történeti-szociológiai módszer felhasználása révén megfelel a modern neveléstörténeti kutatások elvárásainak, eredményei beilleszthetők a már feltárt adatok rendszerébe.

Történeti áttekintés

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola jogelődjei, az 1873-ban alapított Paedagogium és Erzsébet Nőiskola 1918-ban nyerték el a főiskolai rangot, és diplomásaik a régóta áhított tanári cím birtokába jutottak (Nóvik, 2010). 1928-ban egyesítették, és Szegedre helyezték az intézményt (Apróné és Pitrik, 1998; Pukánszky, 1999). Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter célja nem csak az volt, hogy Szeged városa újabb oktatási intézménnyel gazdagodjék, hanem az is, hogy a hallgató szűkében lévő egyetem is hasznot húzzon a döntésből.¹ A két intézmény közötti együttműködés lehetősége és kényszere tehát minisztériumi szinten már azelőtt megfogalmazódott, mielőtt a tanárképző főiskola megkezdte volna a működését Szegeden.

Az 1581-ben Kolozsvárott Báthory István erdélyi fejedelem által alapított egyetem kezdetben egy bölcsészettudományi karral, majd egy teológiai karral kezdte meg működését. A 17–19. század történelmi eseményeinek következtében az egyetem működése nem volt zavartalan, ám a felsőfokú képzés folyamatosága a 19. század közepéig kimutatható annak ellenére, hogy az intézmény időközben elvesztette egyetemi rangját. A kiegyezés után a városok között vetélkedés alakult ki – Pest mellett – az ország második egyeteméért. A nemes rivalizálást 1872-ben Kolozsvár nyerte meg, többek között, Szegedet is maga mögé utasítva (Marjanucz, 2008). A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem fejlődése ezután töretlen volt az első világháború kitöréséig. 1919. május 12-én azonban a román katonaság elfoglalta az egyetemet is, majd a

1. Klebelsberg Kunó levele Dézsi Lajosnak. 1929. január 4. MOL K636-1929-30-410-05

rektori hivatal élére a román tanszék professzorát nevezték ki (*Makk és Marjanucz*, 2011). A menekülni kényszerülő tanárok Budapesten (jellemzően a Paedagogiumban) folytatták az egyetemi oktatást. A száműzött magyar egyetemen 1921. október 9-én nyitották meg az első tanévet, ezzel megkezdődött Szegeden a tényleges egyetemi oktatás, ami jogilag a kolozsvári egyetem keretein belül történt, mivel nem új egyetem alapításáról volt szó. Az egyetem szervezeti felépítésében nem következett be változás, négy karral működött tovább: bölcsészettudomány, jogtudomány, természettudomány, orvostudomány (*Makk és Marjanucz*, 2011).

Minisztériumi szinten az egyetem és a főiskola pedagógusképzésben való együttműködésének ötlete már a tanárképző főiskola Szegedre helyezése előtt megfogalmazódott. *Klebensberg* a pedagógusképzőt részben a bölcsészkar és a természettudományi kar hallgatói létszámának növelése céljából helyezte Szegedre, azonban az együttműködés elvének kidolgozása nem volt zökkenőmentes. A diszkusszió akkor élénkült fel, amikor sor került az egyetemmel való együttműködés kereteinek a meghatározására (*Karády és Valter*, 1990). A szegedi, a debreceni és a pécsi egyetem alapján véve helyeselte a képzés egyetemekre kerülését, hiszen ez lehetett az egyetlen útja a polgári iskola középiskolává fejlesztésének (*Simon*, 1979), de a minisztériumi diskurzusok során az egyetemek egyöntetűen az ellen foglaltak állást, hogy a polgári iskolai tanárképzést teljesen az egyetem vegye át. E szerint az elképzelés szerint a főiskolák, mint jogi személyek megszűntek volna, és mind a képzési feladatok, mind a diplomák kiadásával kapcsolatos jogok az egyetemre hárultak volna. Elismerték ugyanis, hogy a gyakorlati képzés tekintetében a főiskolák magasabb szinten állnak, így ezeket az értékeket meg kell őrizni. Valójában az egyetemek nem akarták átvállalni a pedagógiai képzés alacsonyabb rendűnek tekintett feladatait (*Karády és Valter*, 1990). Az egyetem számára problémát jelentett az is, hogy a főiskolára akár érettségi bizonyítvány nélkül, tanítói képesítő oklevél birtokában is be lehetett iratkozni. Sőt a tanárképző főiskola előnyben részesítette a képzési oklevéllel rendelkezőket (*Az állami*, 1935. 13.), hiszen az együttműködés ebben az esetben azt jelentette, hogy az egyetem olyan hallgatókat is kénytelen soraiba fogadni, akik nem rendelkeznek érettséggel.

Az egyetem és a főiskola kooperációja a polgári iskolai tanárképzés terén az 1928–1929-es, tehát az első szegedi tanévtől kezdődően megvalósult, bár az új rendszerű polgári iskolai tanárképzés szervezeti szabályzatát csak 1933-ban dolgozták ki és 1935-ben jelentették meg. Az egyetemre való áthallgatást a tanárképző főiskola szabályzata a 30. §-ban tárgyalja: „A főiskola hallgatói a tanárképző tanulmányi rendjében kiszabott előadásokon kívül választott szakcsoportjuk egyik szakköréből illetve annak szaktárgyából (...) (az egyetemen) is kötelesek előadást hallgatni, és e célból az egyetemre rendkívüli hallgatókul beiratkozni (...)” (*Az állami*, 1935. 9–10.).

Az egyetemre való áthallgatás elsődleges célja tehát nem a pedagógiai tudás elmélyítése, hanem a választott tudományágban való elmélyülés volt.

A kutatás módszerei

Kutatásom módszere egyrészt primer forrásokra (elsősorban hallgatói anyakönyvekre)² támaszkodó forráselemzés, másrészt kvantitatív kutatás a forrásokból kinyert adatok alapján. A kvantitatív kutatás során azt vizsgáltam, hogy a tanárképző főiskola az első tíz tanévben (1928–1937) milyen – az egyetemen meghirdetett – pedagógiai, pszichológiai és filozófiai tematikájú kurzusokat ajánlott fel a főiskolai hallgatóknak az egyetemen történő látogatásra, illetve, hogy ezeket a kurzusokat mely oktatónál vehették fel a hallgatók, és milyen eredménnyel abszolválták azokat.

A vizsgált tanévekben a főiskolára 981 hallgató iratkozott be, az ő adataikat 145 változó segítségével rögzítettem, így közel 143 ezer adat feldolgozására került sor. Rögzítettem minden – az anyakönyvekben szereplő – adatot, amelyek háttérváltozókként fontosak lehetnek, valamint az adatbázis tartalmazza a főiskolai hallgatók által az egyetemen felvett kurzusok címét, eredményét és a tantárgy oktatóját is. Ez utóbbit a vizsgált anyakönyvek nem tartalmazták, így ezek felkutatására az adott félévre kiadott 20 tanrend³ adatainak adatbázissal történő összevetésével nyílt lehetőség. A mintavételi hiba minimálisra csökkentése céljából az ebben az időszakban a főiskolára beiratkozók egésze a vizsgálat tárgyát képezi.

Eredmények

A jelen vizsgálat tárgyát képező tíz tanévben a beiratkozó hallgatók száma az első öt évben nyolcvan fő körül mozgott, majd 1933-tól 1936-ig folyamatos létszámemelkedés tapasztalható. 1937-ben látható egy enyhe visszaesés, de a beiratkozott hallgatók létszáma ebben az évben is meghaladta a száz főt (1. táblázat).

2. Rendes Hallgatók Anyakönyve – Földrajz – természettan – vegytani szakcsoport 1928–1942. SZTE Egyetemi Levéltár, 125. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar–német nyelvi szakcsoport 1928–1942. SZTE Egyetemi Levéltár, 124. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar nyelvi-történelmi szakcsoport 1928–1942. SZTE Egyetemi Levéltár 122. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Mennyiségtan – természettan – vegytani szakcsoport 1928–1942 SZTE Egyetemi Levéltár 123. kötet

3. A tanrendek jegyzéke a Szakirodalomban megtalálható.

A beiratkozás éve	Magyar-német	Magyar-történelem	Mennyiségtan – természettan – vegytan	Földrajz – természetrajz – vegytan	Magyar-történelem-német	Összesen
1928	12	22	24	11	–	69
1929	18	36	17	20	–	91
1930	16	25	17	22	–	80
1931	15	23	17	24	–	79
1932	15	26	18	12	–	71
1933	18	33	22	16	–	89
1934	31	20	27	21	–	99
1935	43	26	31	27	–	127
1936	51	25	33	35	–	144
1937	12	42	25	30	22	131

1. táblázat A hallgatók (N=981) szakcsoport szerinti megoszlása a beiratkozás évének függvényében (fő).⁴

Bár *Simon Gyula* (1979) tévesen három szakcsoportról ír, már az 1928-as tanévtől kezdve négy szakcsoport keretében zajlott a képzés: magyar-német, magyar-történelem, mennyiségtan – természettan – vegytan, és földrajz – természetrajz – vegytan szakok indultak. A vizsgált időszak végén, 1937-ben új szakként a magyar-történelem némettel szak jelent meg a képzési kínálatban.

A tanárképző főiskola adott szakcsoportot képviselő igazgató-tanácsosai állapították meg féléről-félévre az egyetem mindenkor tanrendje alapján, az egyetemen hallgatandó előadásokat. A hallgatók tehát a konkrét előadást nem, ellenben a szaktárgyat kiválaszthatták. Az egyetemen választható szaktárgyak a következők voltak: magyar nyelv, magyar irodalom, történelem, német nyelv és irodalom, földrajz, állattan, növénytan, ásványtan, vegytan, mennyiségtan, természettan (*Az állami*, 1935).

Az igazgató-tanács külön engedélyével 1933-tól kezdődően választható volt a pedagógia⁵ vagy a filozófia szaktárgy is (*Az állami*, 1935). Az egyetemen hallgatandó előadások óraszama a választott szaktárgy követelményeihez igazodott.

Véleményem szerint a pedagógiai, pszichológiai illetve filozófiai tárgyak külön engedélyhez kötésével a főiskolának egyértelműen az volt a célja, hogy az egyetemi órákat a szaktudományos képzés kiegészítésére használják a hall-

4. A korábbi forrásoktól (*Simon*, 1979; *Karády és Valter*, 1990) minimálisan eltérő számadatok oka a szakváltás lehet. Ilyen esetben ugyanis a hallgató mindkét szak anyakönyvében szerepelt. A jelenlegi számok az adattisztítás utáni állapotot tükrözik.

5. A pedagógia és a pszichológia területe az egyetemen ebben az időszakban még nem vált élesen ketté. Hazánkban elsőként jött létre 1929-ben Szegeden Pedagógiai-Lélektani Intézet a korábbi Pedagógiai Intézet mellett *Várkonyi Hildebrand Dezső* vezetésével. Önálló Lélektani Intézet 1941-ben kezdett el működni az egyetemen *Bognár Cecil* irányítása mellett (*Devich*, 1986).

gatók, és ne a főiskola feladataként meghatározott pedagógiai tudás megszerzésére „pazarolják” az áthallgatás lehetőségét.

A lehetőség azonban adott volt, és az adatok tanúsága szerint évről-évre több hallgató élt vele. Míg az 1933/34-es tanév első félévében mindössze 14 ilyen témájú kurzust vettek fel a hallgatók, addig ez a szám négy évvel később már 44-re emelkedik. A vizsgált időszakban 191 alkalommal vettek fel órát 17-féle nem szaktárgyi, azaz pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusból a főiskolások a szaktárgyukhoz kapcsolódó kurzusok helyett. A legnépszerűbb a Bevezetés a neveléstudományba című kurzus volt, amelyet *dr. Várkonyi Hidebrand Dezső*, a Pedagógiai-Lélektani Intézet professzora tartott, de hasonlóan népszerű volt a főiskolások körében a *dr. Bartók György*, a Filozófia Tanszék professzora által meghirdetett Lélektan c. óra is. A Bölcséleti problémák története című kurzus *dr. Mester János* a II. Filozófia Tanszék⁶ tanára, 1934-től professzora vezetésével szintén nagy látogatottságnak örvendett. (2. táblázat)

	1933/34. 1.	1933/34. 2.	1934/35. 1.	1934/35. 2.	1935/36. 1.	1935/36. 2.	1936/37. 1.	1936/37. 2.	1937/38. 1.	1937/38. 2.	Össz.
Neveléstani alapfogalmak	6										6
Filozófiai erkölcstan	6										6
Pedagógiai- lélektani gyak.	1		6		4				6		17
Az ifjú kor lélektana	1					3					4
Gyermeklélektan			10	5							15
Neveléstörténet: Új Iskola			1	2							3
Bevezetés a neveléstudományb a			1		21	12	8		3		45
Lélektan							12	11	13		36
Bevezetés a filozófia tanulmányozásába							1				1
A filozófia egyetemes története							5	5		1	11
Bölcséleti problémák története										18	18
Neveléslélektan										2	2
Neveléstörténet									15		15
Részletes módszertan									7		7
Filozófiatörténet: az új idálizmus										4	4

6. A párhuzamos tanszékek megalakulásáról lásd: *Pukánszky* (1999); *Péter* (1995); *Fizel* (2014).

A pedagógia története										1	1
Összesen	14	–	18	7	25	15	26	16	44	26	191

2. táblázat A nem szaktárgyi kurzusok felvételének a száma a félévek függvényében.

Szakok szerint vizsgálva a kurzusok látogatottságát érdekes eredményt kapunk. (3. táblázat). A magyar-történelem, és a magyar-német szakosok jóval nagyobb arányban választottak az áthallgatásra nem szaktárgyukhoz kapcsolódó kurzust, mint a mennyiségtan-természettan-vegytan, illetve a földrajz-természettan-vegytan szakosok. Amennyiben az egyes oktatókat az elsődleges szakterületükhöz kapcsoljuk, akkor azt is megállapíthatjuk, hogy a földrajz szakosokat inkább érdekelte a filozófia, mint a pedagógia, míg a magyar-német szakosoknál ez az arány egyértelműen a pedagógia irányába tolódik el.

	Magyar-német	Magyar-történelem	Mennyiségtan-természettan-vegytan	Földrajz-természettan-vegytan	Összesen
Várkonyi Hildebrand Dezső (pedagógia)	35	31	26	19	111
Bartók György (pszichológia)	12	21	14	4	51
Mester János (filozófia)	4	6	6	7	23
Imre Sándor (pedagógia)		4		2	6
Összesen	51	62	46	32	191

3. táblázat: A hallgatók által felvett nem szaktárgyi kurzusfelvételek (N=191) szakcsoport szerinti megoszlása a választott pedagógiai, pszichológiai és filozófiai kurzus oktatójának függvényében.

A nem szaktárgyi kurzusok felvételének vizsgálata során szembetűnő volt, hogy az 1933-ban, vagy az azt követő években első évfolyamra beiratkozó hallgatók nagyobb számban választottak nem szaktárgyi kurzust az áthallgatásra, mint azok, akik számára a korábbi években ez a lehetőség nem is volt elérhető. Tehát azok, akik a képzés második, harmadik vagy negyedik tanévétől vehettek volna fel az egyetemen pedagógiai, pszichológiai vagy filozófiai kurzust, csak igen alacsony mértékben éltek ezzel a lehetőséggel, a 191 kurzusfelvételtől mindössze két esetben. Ennek oka lehet, hogy a hallgatók egyszerűen ragaszkodtak a korábban kiválasztott szakterülethez, és a képzés közben nem akartak váltani,⁷ de nem zárható ki az sem, hogy a tanulmányaik előrehaladtával – mivel a főiskola is nyújtott a gyakorlati képzés mellett elméleti szintű pe-

7. A korábbi kutatási eredmények alátámasztják ezt a vélekedést. Pl. *Sík Sándor* esetében a vizsgálat azt mutatta ki, hogy az a hallgató, aki nála vett fel órát, 96%-ban a következő félévben is az ő kurzusát választotta.

dagógiai és filozófiai ismereteket is –, kevésbé tartották hasznosnak a pedagógiai, filozófiai tudásuk csiszolását, mint a szaktudományos ismereteik elmélyítését.

A szerzett érdemjegyek tekintetében megállapíthatjuk, hogy a főiskolai hallgatók igen jó eredményekkel abszolválták a kurzusokat. A felvett kurzusok érdemjegyeit az oktatók szempontjából vizsgálva megállapítható, hogy a *Várkonyi Hildebrand Dezső*nél felvett kurzusokat a hallgatók 4,95-ös átlaggal teljesítették, és a professzor öt esetben kitűnő minősítést adott, míg *Mester János* kurzusait 4,71-es, *Bartók György* óráit 4,06-os átlaggal zárták a tanárképző hallgatói.

Összegzés

Az eredmények beható vizsgálata után kijelenthetjük, hogy a pedagógiai-, pszichológiai-, filozófiai témájú kurzusokat a hallgatók nagy számban választották az egyetemre történő áthallgatáskor a szaktárgyi kurzusok helyett. A vizsgált időszakban az ilyen jellegű tárgyak felvételének gyakorisága permanens emelkedést mutat. A legnépszerűbb oktató ezen a területen a korban *Várkonyi Hildebrand Dezső*, és a hallgatók az átlagok alapján az ő kurzusait teljesítették a legjobb eredménnyel. Azok a hallgatók, akiknek nem volt lehetőségük a képzésük kezdetétől pedagógiai-pszichológiai, illetve filozófiai témájú kurzusok felvételére, később sem választják ezt a lehetőséget.

Jelen dolgozat terjedelme nem ad lehetőséget az adatok további elemzésére, illetve az összefüggések mélyebb feltárása, ezekre egy későbbi publikációban kerülhet sor. A kutatás természetesen folytatódik, hiszen az óriási adatbázis elemzése során még számtalan korábban megválaszolatlan kérdésre kaphatunk választ.

Szakirodalom

- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXVIII-XXIX. tanév első félévére. Szeged, 1928.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXVIII-XXIX. tanév második félévére. Szeged, 1928.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXIX-XXX. tanév első félévére. Szeged, 1929.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXIX-XXX. tanév második félévére. Szeged, 1929.

- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XXXI. tanév első félévére. Szeged, 1930.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XXXI. tanév második félévére. Szeged, 1930.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXI-XXXII. tanév első félévére, Szeged. 1931.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXI-XXXII. tanév második félévére. Szeged, 1931.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XII-XXXIII. tanév első félévére. Szeged, 1932.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XII-XXXIII. tanév második félévére. Szeged, 1932.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XIII-XXXIV. tanév első félévére. Szeged, 1933.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XIII-XXXIV. tanév második félévére. Szeged, 1933.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XIV-XXXV. tanév első félévére. Szeged, 1934.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXX-XIV-XXXV. tanév második félévére. Szeged, 1934.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXV-XXXVI. tanév első félévére. Szeged, 1935.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXV-XXXVI. tanév második félévére. Szeged, 1935.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXVI-XXXVII. tanév első félévére. Szeged, 1936.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az MCMXXXVI-XXXVII. tanév második félévére. Szeged, 1936.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az 1937/38. tanév első félévére. Szeged, 1937.
- A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje az 1937/38. tanév második félévére. Szeged, 1937.
- Apróné dr. Laczó Katalin és dr. Pitrik József (1998, szerk.): *Szegedi Tanárképző Főiskola 1873–1998. Történet. Almanach.* Hungária Kiadó, Szeged.

Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Prometheus, Szeged, 1935.

Biró Zsuzsanna Hanna (2008): A társadalmi nemek közötti különbségek empirikus kutatása a Horthy-korszak bölcsészdiplomásainak példáján. In: Pukánszky Béla (szerk.): *A neveléstörténet-írás új útjai.* Gondolat Kiadó, Budapest. 105–120.

Biró Zsuzsanna Hanna és Nagy Péter Tibor (2010): Nemi esélyek és nemi döntések a két világháború közötti bölcsészkarokon. In: Nagy Péter Tibor: *Utak felfelé. Oktatás és társadalmi mobilitás a 19-20. századi Magyarországon.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 160–194.

Devich Andor (1986): *A Szegedi Tudományegyetem története 1921–1944 I.* JATE Kiadó, Szeged.

Fekete Szabolcs (2012): *A pécsi egyetem bölcsészdiplomásainak rekrutációja 1921–1940.* Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest.

Fizel Natasa (2013): *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a főiskolai hallgatók áthallgatásának tükrében (1928–1932).* In: Baska Gabriella, Hegedűs Judit és Nóbik Attila (szerk.): *A neveléstörténet változó arcai.* ELTE – Eötvös Kiadó, Budapest. 109–120.

Fizel Natasa (2014): Kooperáció vagy integráció? A szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködésének szegmensei 1928 és 1932 között. *Magyar Pedagógia*, 4. 237–257.

Fizel Natasa (2014): Sík Sándor szerepe a párhuzamos tanszékek megalakulásában a Ferenc József Tudományegyetemen. In: Miklós Péter (szerk.): *Sík Sándor eszmekörei.* Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged. 63–75.

Makk Ferenc és Marjanucz László (2011, szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története (1581–2011).* Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.

Marjanucz László (2008): A kolozsvári egyetem Szegeden. *Tiszatáj*, 3. 77–83.

Nagy Péter Tibor (2000, szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Nagy Péter Tibor (2009): Történészdiplomások a két világháború között. *Magyar Tudomány*, 2. 143–152.

Nagy Péter Tibor (2010): *Utak felfelé. Oktatás és társadalmi mobilitás a 19–20. századi Magyarországon.* Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Nóbik Attila (2010): A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés 1928 előtt. In: Kiss Róbert Károly és Vajda Tamás (szerk.): *Az Állami Polgári Ta-*

- nárképző Főiskola története (1928–1947)*. Belvedere Meridionale, Szeged. 11–32.
- Péter László (1995): A magyar Göttinga. Klebelsberg és a szegedi egyetem. In: Zombori István (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete*. Keresztény Értelmiségek Szövetsége, Szeged. 102–140.
- Pukánszky Béla (1999): Pedagógia és Pszichológia. In: Szentirmai László és Ráczné Mojzes Katalin (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene, 1921–1998*. JATE, Szeged. 215–223.
- Simon Gyula (1979): *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története*. Tankönyvkiadó, Budapest.